

TOMASZ GAŁKOWSKI CP

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego
Warszawa

ZAKAZ UPRAWIANIA HANDLU I DOKONYWANIA TRANSAKCJI PRZEZ DUCHOWNYCH KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO

Słowa kluczowe: duchowni, handel, transakcje, zakaz

1. Wstęp. 2. Prawne regulacje zakazu. 3. Wyjaśnienie pojęć (*negotiatio, mercatura, exercere*).
4. Poszczególne formy działalności biznesowej. 5. Adresaci normy zakazującej. 6. Podsumowanie

1. WSTĘP

Kongregacja Duchowieństwa w *Dyrektorium* dotyczącym życia i posługi kapłanów przypomniła im, iż „kapłan, którego częścią dziedzictwa jest Pan (por. Lb 18, 20), wie, że jego posłannictwo, jak posłannictwo Kościoła, wypełnia się w świecie i że dobra stworzone są konieczne dla rozwoju osobistego człowieka. Powinien on jednak używać dóbr z poczuciem odpowiedzialności, umiarkowania, prawej intencji i oderwania, jak ten, kto ma swój skarb w niebie i wie, że wszystko powinno być używane dla budowania Królestwa Bożego (por. Łk 10, 7; Mt 10, 9–10; 1 Kor 9, 14; Ga 6, 6). Powinien więc powstrzymać się od działań zarobkowych, które nie odpowiadają jego posłudze”¹.

Konieczność powstrzymania się od działań zarobkowych przez duchownych, o której pisze Kongregacja, została wcześniej wyrażona w formie normy zakazującej. W Kodeksach Prawa Kanonicznego Kościoła katolickiego (łacińskiego² i wschodniego³) istnieje tak samo brzmiący przepis, którego norma nakłada na osoby duchowne zakaz prowadzenia działalności handlowej oraz innych interesów finansowych. Różnica między norami dwóch kodeksów dotyczy jedynie kompetentnej władzy, która może udzielić ewentualnych pozwoleń na prowadzenie powyższych działalności.

¹ <http://ukchs.oaza.pl/nowa/dyrektorium-o-posludze-i-zyciu-kaplanow> [20.07.2015].

² Kan. 286 w polskim tłumaczeniu brzmi następująco: „Zabrania się duchownym uprawiania handlu lub transakcji osobiście lub przez innych, czy to na własną, czy to na korzyść innych, chyba że za zgodą legalnej władzy kościelnej”.

³ Kan. 385 §2.

Interpretacja tego kanonu nastęrcza pewne trudności. Przyczyną tego stanu rzeczy jest wysoce techniczny i skomplikowany język⁴ dotyczący przedmiotu zakazu z dwóch przynajmniej powodów. Pierwszym z nich jest to, że najczęściej odwołujemy się do polskiego tłumaczenia, które jest li tylko tłumaczeniem. Obowiązującym tekstem prawa w Kościele jest tekst łaciński. W nim występują dwa określenia dotyczące zakazu dla osób duchownych: *negotiatio* i *mercatura*. Są one w różny sposób tłumaczone na język polski. *Negotiatio* tłumaczone jest najczęściej jako handel, natomiast słowo *mercatura* przybiera różne tłumaczenia: transakcja, prowadzenie interesów czy kupiectwo⁵. Ostatnie słowa mają różne desygnaty, które niekoniecznie muszą odnosić się do sfery ekonomicznej (interes). Skoro jednak kontekst kanonu na taką wskazuje, to również w tej materii mogą one przybierać różne znaczenie, a tym samym zawężyć czy rozszerzać istniejącą normę. Czy wszystkie oznaczają to samo, co mieści się w łacińskim sformułowaniu *mercatura*? I jest to drugi powód, którego interpretacja kanonu nastęrcza pewne trudności. Z tym związana jest również kwestia dotycząca znaczenia polskich odpowiedników łacińskich sformułowań w obszarze ekonomicznym. Czy znaczenie tych słów stanowi element odniesienia do kościelnego tekstu prawnego? Ustawodawca wydał przepis prawny w konkretnym czasie i w określonym celu. Punktem wyjścia w interpretacji kanonu nie powinna być zatem współczesna wiedza ekonomiczna i jej techniczne określenia, lecz kanonistyczne zasady interpretacyjne, zwłaszcza cel, okoliczności i myśl prawodawcy⁶ oraz praktyka Kurii Rzymskiej i stała opinia uczonych⁷.

2. PRAWNE REGULACJE ZAKAZU

Praktyka zakazu zajmowania się przez osoby duchowne działalnością komercyjno-finansową sięga początków Kościoła. W niej znajdujemy cel i okoliczności zakazu, które utrzymały swe racje w dalszej działalności ustawodawczej papieży, soborów czy synodów partykularnych.

Racja zakazu, do której Kościół się odwołuje, występuje w Liście św. Pawła do kapłana Tymoteusza⁸: „nikt walczący po żołniersku nie wikła się w zabiegi oko-

⁴ Tak uważa komentator kan. 286 w amerykańskim komentarzu do KPK: *The Code of Canon Law. A text and Commentary*, red. J.A. Coriden, T.J. Green, D.E. Heintschel, New York: Mahwah 1985, 226 i trudno się z nim nie zgodzić.

⁵ Por. cytowane kanony w przypisach 1 i 2 w Kodeksie Prawa Kanonicznego (dalej: KPK) oraz Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich (dalej: KKKW). W Komentarzu do Kodeksu Prawa Kanonicznego, Poznań 2005, t. 2, red. J. Krukowski w polskim tłumaczeniu tekstu kanonu łacińskie *negotiatio* i *mercatura* zostały przetłumaczone wspólnie za pomocą jednego słowa «transakcja», które obejmuje zarówno handel, jak i kupiectwo (s. 110). W wydaniu Kodeksu, Poznań 1984 (przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu) jedynie słowo *mercatura* zostało przetłumaczone jako «transakcja», *negotiatio* zaś jako «handel». Tak samo występuje w tłumaczeniu KKKW dokonany przez L. Adamowicza i M. Dyjakowską. W polskim tłumaczeniu, dokonanym pod redakcją P. Majera, komentarza hiszpańskiego wydany pod patronatem Rady Prawnej Konferencji Episkopatu Polski w Krakowie w 2011 r. słowo *mercatura* jest tłumaczone jako «prowadzenie interesów».

⁶ Kan. 17.

⁷ Kan. 19.

⁸ 1 Tm 1, 18; 2 Tm 4, 14

ło utrzymania, żeby się spodobać temu, który go zaciągnął” (2 Tm, 2, 4). Kościół, nawiązując do wskazań św. Pawła, dążył do powstrzymywania duchownych od zaangażowania się w sprawy świeckie, przypominając nieustannie o ich powołaniu i zadaniu, które mają spełniać w osobie Chrystusa. Do spraw świeckich niezgodnych z posługą kapłańską Kościół od pierwszych wieków zaliczał działalność komercyjno-finansową. Była ona dozwolona jedynie świeckim chrześcijanom. Duchowni mogli zajmować się rzemiosłem czy uprawą roli w celu zapobieżenia potrzebom związanym z koniecznością własnego odzienia czy wyżywienia. Troska o codzienne utrzymanie nie mogła być jednak związana z chęcią uzyskania bardziej znacznych korzyści materialnych. Wyjątkiem wśród duchownych byli duchowni żonaci, których liczba, zwłaszcza w pierwszych wiekach, była znaczna. Jako głowa rodziny mieli za zadanie jej materialne utrzymanie. Nie podlegali pod zakaz działalności komercyjno-finansowej, gdyż mogło być się to przyczynić do pogorszenia stanu materialnego i narażenia na niebezpieczeństwo gospodarstwa domowego i członków rodziny. Jednak i w stosunku do nich odnosił się zakaz dokonywania transakcji w celu osiągnięcia haniebnego zysku⁹. W momencie, kiedy bezżeństwo duchownych stało się faktem, zakaz działalności komercyjno-finansowych duchownych był nieustannie przez Kościół przypominany i wzmacniany. Sobór Trydencki w Dekrecie o reformie postanowił, że w „przyszłości należy zachowywać to wszystko, co już w innych miejscach było wielokrotnie i zbawiennie postanowione przez papieży i święte sobory o życiu duchownych [...] o konieczności unikania świeckich zajęć (*saecularibus negotiis*)”¹⁰ oraz że „zakazane są [...] wszelkie umowy albo układy, tak zwane «dotyczące niesłusznie przyjętych dochodów»”¹¹. Dodatkowo Sobór potwierdził istniejące kary i jednocześnie dopuścił możliwość stosowania większych w stosunku do duchownych łamiących ten zakaz.

Duchowni nie byli, jakby mogło wynikać z kościelnych rozporządzeń, pozostawieni bez środków do życia. Czerpali je z ofiar wiernych i przede wszystkim z przynależnych im beneficjów, wystarczająco zabezpieczających ich potrzeby materialne. Celem zakazu zajmowania się sprawami świeckimi była realizacja powołania zgodnie z własnym stanem duchownym, a także wzrost wiary wiernych, „którzy patrzą na nich jak w zwierciadło i biorą z nich wzór do naśladowania”¹², gdyż „nic tak bardzo nie pobudza wiernych do pobożności i do czci Bożej jak życie i przykład tych, którzy poświęcili się służbie Bożej”¹³.

Po Soborze Trydenckim papieże ponownie zabierali głos w sprawach zakazu działalności komercyjno-finansowej duchownych. Było to związane przede wszystkim z nasileniem się działalności misyjnej Kościoła. Reakcja papieży dotyczyła dostrzeżanego niebezpieczeństwa związanego z nabywaniem przez misjonarzy dóbr materialnych, które mogły stać się następnie przedmiotem obrotu handlowego wraz z lukratywnym zyskiem nawet wtedy, gdy był on następnie wykorzystywany do

⁹ Por. F. Wernz, P. Vidal, *Ius Canonicum ad Codicis normam exactum*, t. 2, Romae 1943, 170–171.

¹⁰ Sobór Trydencki, Sessio 22, can. 1, *de reform.*

¹¹ Tamże.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

organizacji codziennej pracy misyjnej. Pobożny cel nie uświęcał dostępnych środków. Urban VIII surowo zabronił misjonarzom uprawiania handlu¹⁴. Potwierdził to następnie Klemens IX, obwarowując zakaz odpowiednimi sankcjami¹⁵, zaaprobowanymi przez następnego papieża: Benedykta XIV, Klemensa XIII czy Piusa IX. Świadczy to, iż w odniesieniu do zakazu prowadzenia działalności handlowej przez duchownych Kościoła nieustannie stoi na niezmiennym stanowisku. Daje temu wyraz, strzegąc duchownych przed bezprawnym zyskiem, obwarowując ich zakazaną działalność poprzez odpowiednie normy prawne, które zostały usankcjonowane w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 r. (odpowiednia kara stosowna do winy nakładana przez ordynariusza)¹⁶. Kongregacja Soboru w 1950 r.¹⁷ obwarowała ten zakaz ekskomuniką wiążącą mocą samego prawa (*latae sententiae*) zastrzeżoną Stolicy Apostolskiej w specjalny sposób. Za cięższe przypadki łamania zakazu groziła również kara degradacji duchownego do stanu świeckiego. Kara dotyczyła również przełożonych, którzy w miarę swoich możliwości nie byli w stanie zapobiec dokonaniu przestępstwa. Mieli zostać usunięci z urzędu i ogłoszeni za niezdolnych do piastowania tych urzędów, z którymi było połączone kierowanie innymi osobami lub zarząd majątku. Inne osoby, które uczestniczyły w przestępstwie (współudział fizyczny, moralny, zaniechanie), były zobowiązane do naprawienia szkód.

Na mocy Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. kary te przestały obowiązywać. Na duchownych, którzy zajmują się handlem lub transakcjami, powinna jednak zostać nałożona odpowiednia kara stosownie do ciężkości przestępstwa¹⁸. Ponadto przekroczenie zakazu stanowi zwykłą przeszkodę do przyjęcia święceń oraz ich wykonywania¹⁹.

3. WYJAŚNIENIE POJĘĆ *NEGOTIATIO*, *MERCATURA*, *EXERCERE*

Jak to zostało powyżej wspomniane, tłumaczenie łacińskich pojęć *negotatio* i *mercatura* na język polski czy inne języki nowożytnie nie przyczynia się do ułatwienia interpretacji omawianego kanonu i normy dotyczącej zakazu dokonywania działalności komercyjno-handlowej. *Negotatio* tłumaczone jest na język polski jako: handel, natomiast *mercatura* jako transakcja, interes. Istnieją też tłumaczenia, w których polskie słowo transakcja obejmuje dwa łacińskie terminy. W innych językach nowożytnych *negotatio* tłumaczone jest po angielsku

¹⁴ Urban VIII, *Ex debito* (Konstytucja. 22.07.1633), w: *Magnum Bullarium Romanum a Beato Leone Magno usque ad S. D. N. Benedictum. Opus Absolutissimus*, t. 5, Luxemburgi 1742, 246–249.

¹⁵ Klemens IX, *Sollicitudo* (Konstytucja. 17.06.1669), w: *Magnum Bullarium Romanum a Beato Leone Magno usque ad S. D. N. Benedictum. Opus Absolutissimus*, t. 6, Luxemburgi 1727, 280–283.

¹⁶ Por. kan. 2380

¹⁷ *Sacra Congregatio Concilii, Decretum de vetita clericis et religiosis negotiatione et mercatura*, AAS 42 (1950), 330–331.

¹⁸ Por. kan. 1392.

¹⁹ Por. kan. 1042, 1°; 1044 § 2, 1°.

jako *bussines*²⁰, po włosku *attività affaristica*²¹ (dosłownie znaczy działalność spekulacyjna, choć *affare* oznacza również interes, sprawę handlową), po hiszpańsku *negociación*²² (transakcja). *Mercatura* na angielski została przetłumaczona jako *trade* (handel), na włoski *attività commerciale* (działalność komercyjna, handlowa), a na hiszpański *comercio* (handel). Oba łacińskie słowa występują w tekście niemieckim²³ jako *Handelsgeschäfte* (sprawy handlowe). Współczesne słownictwo międzynarodowe, aczkolwiek nie jest jednoznaczne, to jednak ukierunkowuje sposób tłumaczenia i rozumienia łacińskich sformułowań. *Negotiatio* oznacza biznes, interes, transakcję w odniesieniu do działalności ekonomicznej nastawionej na uzyskanie zysku, niekoniecznie przestrzegając reguł handlowych. Słowo *mercatura* tłumaczone jest jako handel, czyli proces gospodarczy polegający na wymianie towarów i usług, ich przemieszczaniu ze sfery produkcji do sfery konsumpcji realizowany w celu uzyskania zysków. Odpowiednim słowem byłoby rzadko dziś używane polskie słowo, które oddaje istotę rzeczy bez konieczności odwołania się do powszechnie stosowanego technicznego słowa handel.

Słownik łacińsko-polski tłumaczy *negotiatio* jako interesy pieniężne, handlowe, a *mercatura* jako handel, kupiectwo²⁴. Interesy związane z handlem są zatem odpowiednikiem dwóch łacińskich pojęć.

Kontekst kanonu pozwala określić treść zakazu dotyczącego zachowań określonych jako *negotiatio* i *mercatura*. Zachowania te jako obwarowane zakazem nie przystoją osobom duchownym z dwóch podstawowych przyczyn. Po pierwsze, są to zachowania, które są obce stanowi duchownemu i obowiązkom wynikającym z przyjętych święceń, których wykonywaniu duchowni powinni oddać swój czas i zaangażowanie. Po drugie, niosą w sobie ryzyko pokusy nieuczciwości i łatwego zysku ze szkodą dla życia moralnego i przykładu, jaki powinni dawać duchowni. Zwracali na to uwagę papieże Urban VIII i Klemens IX.

Niejednoznaczne tłumaczenia łacińskich sformułowań na języki nowożytne nie ułatwiają interpretacji kanonu i zawartej w nim normy zakazującej. W takim razie należy odwołać się do tradycji kanonistycznej, opinii uczonych, którzy nie zajmują się tłumaczeniem słów, lecz skupiają się na ich łacińskim znaczeniu. Większość kanonistów traktuje te dwa słowa jako synonimy, zwracając uwagę, że *negotiatio* odnosi się do wszystkich operacji finansowych (biznesowych) w celu uzyskania zysku, a *mercatura* dotyczy w ścisłym znaczeniu działalności handlowej, czyli kupna i sprzedaży z zyskiem towarów i dóbr. *Negotiatio* jest pojęciem szerszym, obejmującym *mercatura*. *Negotiatio* niekoniecznie musi dotyczyć tego, co wyraża słowo *mercatura*. Natomiast *mercatura* jest formą *negotiatio*. Dodatkowo *negotiatio* wskazuje na pewną

²⁰ *The Code of Canon Law...*, dz.cyt., 226.

²¹ *Codice di Diritto Canonico. Testo ufficiale e versione italiana*, Roma 1984, 231.

²² *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 1996, t. 2, 371. W tłumaczeniu hiszpańskiego komentarza na język polski (por. przyp. 5) nastąpiło odwrócenie znaczeń: *negotiatio* (*negociación*) zostało przetłumaczone jako handel, a *mercatura* (*comercio*) jako interes.

²³ W. Aymans, K. Mörsdorf, *Kanonisches Recht. Lehrbuch aufgrund des Codex Iuris Canonici*, t. 2, Paderborn–München–Wien–Zürich 1997, 168.

²⁴ *Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 3, Warszawa 2007, 593; 479.

sprawność, usposobienie, stałość zachowań²⁵. Działalność biznesowa, aczkolwiek może, ale nie musi opierać się na działalności handlowej. Z tej przyczyny ustawodawca wyraził w normie dwa rodzaje zakazanej aktywności.

W celu pełniejszego zrozumienia treści kanonu i zawartej w nim normy zakazującej, należy wyjaśnić również łacińskie słowo *exercere* (ćwiczyć, zaprawiać się, wykonywać coś, zajmować się czymś, sprawować, prowadzić), które w polskim tłumaczeniu kanonu zostało wyrażone słowem uprawiać. Polskie tłumaczenie łacińskiego sformułowania podkreśla istotną cechę, która dotyczy podmiotów dokonujących działań objętych znaczeniem słowa. Wskazuje, że nie chodzi tu o działania jednostkowe, lecz o takie, które podejmowane są z zamiarem wykonywania ich w dłuższym czasie jako stałe zajęcie przynoszące odpowiednie dochody. Wymaga to pewnej wprawy, wiedzy, umiejętności wykorzystywania, czy nawet sprytu. Tylko taka sytuacja może być brana pod uwagę przy określaniu przekroczenia zakazu. Tę opinię wyrażają powszechnie uznawani i cytowani wcześniej komentatorzy poprzedniego kodeksu, ich zdanie tworzy tradycję kanonistyczną²⁶.

Powyższe analizy pozwalają na przedstawienie kilku wniosków ukazujących właściwą interpretację użytych w kanonie sformułowań i określenia zakazanych zachowań. Ich przedmiotem jest wszelka działalność mająca na celu uzyskiwanie zysków finansowych czy to poprzez działalność handlową polegającą na kupnie i sprzedaży dóbr materialnych i usług, czy w sensie szerszym na każdej innej formie biznesowej aktywności (wszelkiego rodzaju transakcje wymiany jako forma prowadzenia własnego interesu). Cechami charakterystycznymi działalności handlowej są: a) pośrednictwo między producentem a konsumentem; b) pośrednictwo w wymianie; c) stała forma, nie zaś pojedyncze akty, poprzedzone odpowiednim zamiarem wykazująca przy tym cechy zbliżające ją do działalności profesjonalnej; d) intencja zysku.

4. POSZCZEGÓLNE FORMY DZIAŁALNOŚCI BIZNESOWEJ

Pojęcie *negotiatio* jest pojęciem szerszym niż *mercatura*. Dotyczy wszelkich transakcji, czyli działań i czynności zmierzających do osiągnięcia zamierzonych celów handlowych, gospodarczych czy prawnych. Takimi celami może być zysk, nawiązanie współpracy, wymiana towarów. Istotą transakcji jest operacja, której się dokonuje w celu stworzenia, zmiany lub transferu danych materialnych lub niematerialnych. Jednym z rodzajów transakcji jest transakcja handlowa, czyli towarowa (*mercatura*), która opiera się na kupnie lub sprzedaży dóbr i usług, w tym także niematerialnych (np. wiedza, patenty)²⁷. W kanonistyce uznaje się transakcję we właściwym tego słowa znaczeniu, polegającą na kupnie rzeczy przeznaczonych lub nie do handlu, które w takiej samej formie zostają następnie sprzedane po wyższej

²⁵ Por. F.M. Cappello, *Summa Iuris Canonici*, t. 1, Romae 1961, 234; M. Conte a Coronata, *Institutiones Iuris Canonici ad usum utriusque cleri et scholarum*, t. 1, Taurini–Romae 1950, 230; A. Vermeersch, J. Creusen, *Epitome Iuris Canonici*, t. 1, Mechliniae–Romae 1927, 177.

²⁶ Por. H. Jone, *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, t. 1, Paderborn 1950, 149.

²⁷ Por. *Encyklopedia zarządzania* [<http://mfiles.pl/pl/index.php/Transakcja>. 22.07.2015].

cenie (np. obca waluta, papiery wartościowe, przedmioty artystyczne). Aby uznać działalność za dokonanie transakcji w tym znaczeniu, powinny się spełnić następujące warunki: a) rzecz musi być kupiona i sprzedana; b) rzecz jest sprzedawana w takiej samej postaci, w jakiej została kupiona; c) rzecz jest sprzedana po wyższej cenie niż została kupiona; d) rzecz została kupiona z zamiarem jej sprzedania po wyższej cenie. Za transakcję (*negotiatio*) w szerokim znaczeniu uznaje się kupno rzeczy, którą po odpowiedniej przeróbce się sprzedaje.

Ze względu na cel dokonywania transakcji czy to w sensie ścisłym, czy szerokim, wyróżnia się kilka jej rodzajów. Odwołują się do nich kodeksowi komentatorzy, wskazując jednocześnie zakazane lub dozwolone formy transakcji komercyjno-finansowych dokonywanych przez duchownych. W komentarzach do poprzedniego Kodeksu Prawa Kanonicznego podkreślano trzy jej podstawowe rodzaje. Należą do niej: transakcja dochodowa (zyskowa), ekonomiczna, polityczna²⁸.

Transakcja dochodowa (*negotiatio lucrativa*)²⁹, to transakcja w ścisłym tego słowa znaczeniu, jak to zostało powyżej przedstawione. Ten rodzaj transakcji jest duchownym zakazany. Zachowanie to podlega pod normę zakazującą zawartą w kan. 286.

Transakcja ekonomiczna (*negotiatio oeconomica*) polega na kupnie rzeczy dla siebie, bez zamiaru jej sprzedaży. Brak zamiaru sprzedaży jest elementem wyróżniającym ten typ transakcji. Rzecz taka może być sprzedana, kiedy skończy się jej przydatność z różnych powodów (konieczność, nadwyżka) nawet po cenie wyższej niż została nabyta (np. rzeczy kolekcjonerskie po cenach rynkowych, gdy wzrasta ich wartość). Przykładem tego rodzaju transakcji jest również sprzedaż dóbr, które są produktami własnego gospodarstwa jako efekt racjonalnej gospodarki (produkty rolne) czy umiejętności, (działalność artystyczna wykorzystująca kupiony surowiec, przerobiony następnie na jakieś dzieło, np. rzeźba powstała z zakupionego drewna; działalność naukowa i sprzedaż własnych książek; działalność wydawnicza w celach apostolskich i sprzedaż publikacji, np. czasopisma czy gazetki). Cechy tego rodzaju transakcji: a) rzecz nie została kupiona z zamiarem uzyskania zysku z jej przerobienia; b) własny wkład w zmianę kupionej rzeczy. Ten rodzaj transakcji nie jest duchownym zabroniony.

Transakcja polityczna lub publiczna (*industria politica*) polega na kupnie rzeczy w celu ich odsprzedania jakiejś społeczności (np. państwu, organizacji, zakonowi, parafiom), czyli dla dobra publicznego. Jeśli jest ona dokonywana w celu uzyskania dochodu, pozostaje działalnością zakazaną. Można jednak dokonywać zakupu rzeczy w celu przeznaczenia ich na potrzeby konkretnej wspólnoty, ale nie dla zysku. Sprzedaż może być dokonana ewentualnie po wyższej cenie, gdyż różnica między

²⁸ Por. np. F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole 1957, 332. Autorzy powołują się na wcześniejsze, cytowane w tym opracowaniu komentarze, w których znajdujemy takie same rozróżnienia.

²⁹ J.H. Provost (*The Code of Canon Law. A text and Commentary*, 226) uważa, że transakcja dochodowa to inaczej *mercatura* w sensie ścisłym. F.M. Cappello, dz.cyt., 234) twierdzi natomiast, że *mercatura* to rodzaj transakcji w sensie szerokim (*negotiatio lato sensu*), co nie zgadza się z określeniem *mercatura* i *negotiatio*, które podaje. *Mercatura* we właściwym znaczeniu to kupno rzeczy w celu jej sprzedaży w niezmienionym stanie. Takie określenie pokrywa się zatem z określeniem transakcji nie w sensie szerokim, lecz właściwym. Wśród autorów nie ma zatem jednomyślności.

ceną kupna i sprzedaży rekompensuje w tym przypadku np. środki transportu, dzięki którym rzecz dotarła do punktu przeznaczenia. W tym przypadku działalność ta jest dozwolona. Może stać się zakazana, o ile nadwyżka ze sprzedaży będzie miała cechy zysku czy to dla osoby sprzedającej, czy jako taka zostanie przekazana społeczności kupującej (np. sprzedaż książek w parafii po wyższej cenie w celu wzmocnienia funduszy parafialnych).

W dzisiejszej kanonistyce wyróżnia się ponadto dwa inne rodzaje transakcji. W komentarzach do poprzedniego KPK zawierały się one w trzech wyżej przedstawionych.

Transakcja przemysłowa (rzemieślnicza) i artystyczna (*negotiatio industrialis vel artificialis*³⁰) – polega na zakupie materiałów z zamiarem ich sprzedaży po wcześniejszym przerobieniu przez siebie lub innych. Ten rodzaj transakcji różni się od transakcji ekonomicznej, gdyż od samego początku aktu kupna rzecz jest przeznaczona na sprzedaż. Tym samym jest ona zabroniona.

Transakcja finansowa (*negotiatio argentaria*) to rodzaj transakcji polegającej na wszelkich operacjach giełdowych, walutowych i obrocie papierów wartościowych (obligacje, akcje). W tym wypadku należy odróżnić zwyczajne inwestowanie od spekulacji. Inwestowanie jest pojęciem o szerokim zakresie. Przez inwestowanie rozumiemy zazwyczaj odłożenie w czasie konsumpcji, wyrzeczenie się bieżącej korzyści na rzecz uzyskania dodatkowych zysków w przyszłości. Oznacza lokowanie środków w różnego rodzaju inwestycje. Jej celem może być osiągnięcie zysku, ale także rozwój zmierzający do podniesienia posiadanych wartości, co umożliwi otwarcie na nowe perspektywy. Jedna i druga forma wiąże się z ryzykiem. Spekulacje giełdowe są jednym z motywów transakcji kupna-sprzedaży. Celem spekulacji jest osiągnięcie określonego zysku przez wykorzystanie przewidywanych zmian cenowych. Czasami jednak trudno rozróżnić inwestycje od spekulacji. Inwestycja wskazuje na pewną konieczność czujności w odniesieniu do niepewnej sytuacji ekonomicznej i podejmowania częstszych aktów kupna i sprzedaży w zależności od wahań rynkowych³¹. Z tego względu zarówno komentatorzy poprzedniego i obowiązującego *Kodeksu Prawa Kanonicznego* twierdzą, że inwestycje są dozwolone, natomiast wszelkie spekulacje giełdowe, w tym przede wszystkim tzw. gry giełdowe (*jeux de bourse*) zabronione. Duchowny może zatem nabywać akcje, obligacje na zasadzie inwestycji, stając się w ten sposób akcjonariuszem. W komentarzach do poprzedniego i aktualnego KPK podkreśla się, że inwestycje (np. lokaty) powinny dokonywać się w: a) bezpiecznych i zyskowych papierach wartościowych; b) towarzystwa inwestycyjne powinny opierać swą działalność na uczciwym zysku; pod warunkiem, c) nie wolno duchownym brać udziału w zarządzie tego rodzaju przedsiębiorstw³².

³⁰ Zaliczenie transakcji artystycznej razem z przemysłową wskazuje, że również działalność artystyczna podejmowana z zamiarem uzyskiwania zysku jest zabroniona (por. J. H. Provost, dz.cyt., 226). Ten rodzaj działalności inni zaliczają do działalności ekonomicznej, o której powyżej (por. np. F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, dz.cyt., 332). Systematyzacja różnych rodzajów transakcji nie jest najważniejsza, lecz ich istota. W przypadku transakcji artystycznych chodzi przede wszystkim o cel, dla którego dobra są nabywane.

³¹ Por. *The Code of Canon Law...*, dz.cyt., 227.

³² Por. np. F. Bączkiewicz, J. Baron, W. Stawinoga, dz.cyt., 333, L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico. Commentario giuridico-pastorale*, t. 1, Napoli: 1988. 366.

5. ADRESACI NORMY ZAKAZUJĄCEJ

Adresatami normy zakazującej zajmowania się działalnością komercyjną są duchowni trzech stopni sakramentu święceń bez żadnych rozróżnień (diakoni, kapłani i biskupi). Nieprzestrzeganie normy zakazującej stanowi zwykłą przeszkodę do przyjęcia święceń, która ustaje w momencie zaprzestania działalności zabronionej i dokonania związanych z nią rozliczeń³³. Dotyczy ona diakonów i kapłanów, którzy mogą przyjąć wyższy stopień sakramentu. Przyjęcie święceń przez osoby obciążone tą przeszkodą powoduje nieprawidłowość do ich wykonania. Odnosi się jedynie do kapłanów i biskupów. Przeszkoda nie dotyczyła bowiem tego, kto w stanie świeckim podejmował działalność komercyjną i następnie przyjął sakrament święceń w stopniu diakona. W obowiązującym *Kodeksie* naruszenie zakazu ustanowionego w kan. 286 kwalifikowane jest również jako przestępstwo sankcjonowane karą nieokreśloną stosownie do ciężkości przestępstwa, zgodnie z kan. 1392.

Normą zawartą w kan. 286 nie są związani diakoni stali ze względu na ich obowiązki względem rodziny. Wydaje się jednak, że diakoni stali, którzy nie mają rodziny i zobowiązań wobec niej, powinni przynajmniej starać się o zachowanie powyższej normy ze względu na przykład życia. Ich aktywność w obszarze finansów i handlu w dużej mierze uzależniona jest od środków utrzymania. O ile ta sytuacja nie jest rozwiązana przez odpowiednie władze kościelne diakoni stali muszą troszczyć się indywidualnie o własne utrzymanie.

Zakaz wyrażony w normie kan. 286 obowiązuje wszystkich duchownych, zarówno diecezjalnych, jak i tych, którzy należą do instytucji życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego. Ponadto, zgodnie z kan. 672, zakaz dotyczy także zakonników, którzy nie przyjęli sakramentu święceń.

Osobną grupę stanowią duchowni inkardynowani do ordynariatów personalnych dla anglikanów nawiązujących pełną wspólnotę z Kościołem katolickim³⁴. Mogą oni za zezwoleniem ordynariusza wykonywać zawody świeckie, zgodne jednak z wypełnianiem posługi kapłańskiej³⁵. Zezwolenie to nie różni się niczym od normy kan. 286, w którym również istnieje możliwość podejmowania działań, które z natury swojej są zakazane, o ile wyrazi na to zgodę legalna władza. Należy więc w odniesieniu do duchownych ordynariatów personalnych dla anglikanów aplikować normę zawartą w kan. 286. Na ten kanon powołują się również *Normy uzupełniające* wydane przez Kongregację Nauki Wiary³⁶. W przypadku duchownych ordynariatu ich stan małżeński czy wolny nie ma tak dużego znaczenia jak w przypadku diakonów stałych żonatych i nieżonatych. W odniesieniu do duchownych tychże ordynariatów postanowiono, iż: „Ordynariusz musi zapewnić odpowiednie wyzna-

³³ Kan. 1042, 2°.

³⁴ Benedykt XVI, *Anglicanorum coetibus* (Konst. Ap. 4.11.2009), L'Osservatore Romano (wyd. pol.) 31 (2010), nr 1, 11–13.

³⁵ Kongregacja Nauki Wiary, *Normy uzupełniające do konstytucji apostołskiej „Anglicanorum coetibus”*, w: *Wspólnota Anglikańska a ekumenia. Wokół Konstytucji apostołskiej „Anglicanorum coetibus” Benedykta XVI*, red. T. Kałużny, Z. Kijas, Kraków 2010, art. 7 § 3.

³⁶ Tamże.

grodenie dla duchowieństwa inkardynowanego do ordynariatu i musi zabezpieczyć potrzeby tegoż duchowieństwa w wypadku choroby, inwalidztwa i starszego wieku³⁷. Tym samym norma kan. 286, na którą powołuje się Kongregacja, odnosi się również do duchownych ordynariatów personalnych dla anglikanów.

6. PODSUMOWANIE

Dokonane powyżej rozróżnienia i wyjaśnienia pozwalają na interpretację kan. 286 KPK, zawierającego normę zakazującą duchownym uprawiania handlu i dokonywania transakcji. Przy interpretacji i właściwym stosowaniu normy należy wziąć pod uwagę następujące elementy, pomijając te, które zostały wcześniej przedstawione.

1. Cechą charakterystyczną zabronionej działalności komercyjno-finansowej w formach powyżej przedstawionych jest przede wszystkim sam zamiar polegający na chęci czerpania z niej zysku.

2. Działalność nie dotyczy pojedynczych aktów, lecz wskazuje na stałą formę zaangażowania się w nią osób duchownych, także jako pośredników z odpowiednim dochodem. Wykazuje ona tym same cechy działalności profesjonalnej, której specyfikę duchowny zna z własnej wiedzy i doświadczenia lub korzysta z porad specjalistów. Działalność handlowa staje się stałą formą zaangażowania i zdobywania dochodów. Zakaz zatem nie zostaje naruszony przez pojedynczy akt. Należy jednak uważać, by nie był on przyczyną skandalu dla wiernych.

3. Zakaz obejmuje duchownych, którzy angażują się w ten rodzaj działalności, czy to indywidualnie, czy też przez pośredników. W przypadku zaangażowania pośredników to duchowny jest przyczyną sprawczą podejmowanej działalności nawet wtedy, gdy jej pomysłodawcą może być przyszły pośrednik. Duchowny jest bowiem tym, który zamierza czerpać dochody wbrew obowiązującej normie.

4. Zakaz dotyczy działalności, z której duchowny chce czerpać zyski zarówno dla siebie, jak i dla korzyści innych osób czy podmiotów. Dotyczy to również pobożnych intencji i ewentualnej troski o dobra materialne jakiejś wspólnoty (budowa kościoła, potrzeby materialne parafii, gdyż jest to *in aliorum utilitatem*).

5. Zakaz zawarty w normie nie jest zakazem absolutnym. Duchowny może podejmować działalność handlową, o ile uzyska pozwolenie legalnej władzy kościelnej. Jest nią biskup diecezjalny dla duchownych inkardynowanych do diecezji oraz dla członków instytutów zakonnych na prawie diecezjalnym, wyższy przełożony dla członków instytutów życia konsekrowanego na prawie papieskim i dla instytutów świeckich. Akt władzy ma moc derogacyjną w stosunku do zakazu. Jest to dyspensacja, która może dotyczyć jedynie szczególnego przypadku. Przed jej udzieleniem musi zaistnieć słuszna i racjonalna przyczyna „z uwzględnieniem okoliczności przypadku i ważności ustawy, od której się dyspensuje. W przeciwnym razie dyspensacja jest niegodziwa, a także nieważna, chyba że została udzielona przez prawodawcę lub

³⁷ Tamże, art. 7 § 1.

przełożonego³⁸. Gdyby pojawiła się wątpliwość co do wystarczalności przyczyny, dyspensę uważa się za ważnie i godziwie udzieloną³⁹.

BIBLIOGRAFIA

- Aymans W., Mörsdorf K., *Kanonisches Recht. Lehrbuch aufgrund des Codex Iuris Canonici*, t. 2, Paderborn–München–Wien–Zürich: Ferdinand Schöningh 1997.
- Bączkowiec F., Baron J., Stawinoga W., *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 1, Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża 1957.
- Benedykt XVI, *Anglicanorum coetibus* (Konst. Ap. 4 XI 2009), L'Osservatore Romano (wyd. pol.) 31 (2010) nr 1, 11–13.
- Cappello F.M., *Summa Iuris Canonici*, t. 1, Romae: Apud Aedes Pontificiae Universitatis Gregorianae 1961.
- Chiappetta L., *Il Codice di Diritto Canonico. Commentario giuridico-pastorale*, t. 1, Napoli: Edizioni Dehoniane 1988.
- Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium auctoritate Ioannis Pauli pp. II promulgatus*, tekst łac.-pol. Lublin: Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium” 2002.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli pp. II promulgatus*, tekst łac.-pol., Poznań: Pallottinum 1984.
- Codice di Diritto Canonico. Testo ufficiale e versione italiana*, Roma: Unione Editori Cattolici Italiani 1984.
- Comentrio exegético al Código de Derecho Canónico*, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, t. 2, Pamplona: EUNSA 1996.
- Conte a Coronata M., *Institutiones Iuris Canonici ad usum utriusque cleri et scholarum*, t. 1, Taurini–Romae: Marietti 1950.
- Jone H., *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, t. 1, Paderborn: Ferdinand Schöningh 1950.
- Klemens IX, *Sollicitudo* (Konstytucja. 17 VI 1669), w: *Magnum Bullarium Romanum a Beato Leone Magno usque ad S. D. N. Benedictum. Opus Absolutissimum*, t. 6, Luxemburgi: Sumptibus Andreae Chevalier 1727, 280–283.
- Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. P. Majer, Kraków: Wolters Kluwer 2011.
- Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. 2, Poznań: Pallottinum 2005.
- Kongregacja Nauki Wiary, *Normy Uzupełniające do konstytucji apostolskiej „Anglicanorum coetibus”*, w: *Wspólnota Anglikańska a ekumenia. Wokół konstytucji apostolskiej „Anglicanorum coetibus” Benedykta XVI*, red. T. Kałużny, Z. Kijas, Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJPII 2010, 167–174.
- Sacra Congregatio Concilii, *Decretum de vetita clericis et religiosis negotiatione et mercatura*, AAS 42 (1950), 330–331.
- Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 3, Warszawa: Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej 2007.
- Sobór Trydencki, *Dekret o reformie* (Sesja 22), w: *Dokumenty Soborów Powszechnych (1511–1870)*, t. 4, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków: WAM 2004, 651–663.
- Sobór Trydencki, *Dekret o reformie* (Sesja 23), w: *Dokumenty Soborów Powszechnych (1511–1870)*, t. 4, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków: WAM 2004, 687–713.
- The Code of Canon Law. A text and Commentary*, red. J.A. Coriden, T.J. Green, D.E. Heintschel, New York–Mahwah: Paulist Press 1985.
- Urban VIII, *Ex debito* (Konstytucja – 22 VII 1633), w: *Magnum Bullarium Romanum a Beato Leone Magno usque ad S. D. N. Benedictum. Opus Absolutissimum*, t. 5, Luxemburgi: Sumptibus Andreae Chevalier 1742, 246–249.

³⁸ Kan. 90 § 1.

³⁹ Por. kan. 90 § 2.

Wernz F., Vidal P., *Ius Canonicum ad Codicis normam exactum*, t. 2, Romae: Apud Aedes Pontificiae Universitatis Gregorianae 1943.

Vermeersch A., Creusen J., *Epitome Iuris Canonici*, t. 1, Mechliniae–Romae: H. Dessain 1927.

PROHIBITION OF CONDUCTING TRADE AND BUSINESS BY CLERICS OF THE CATHOLIC CHURCH

Summary

The article discusses the issues concerning the norm included in can. 286 of *The Code of Canon Law*. The author presented the rationale of this norm in its historical development, made a linguistic-logical and purposeful interpretation of it, and showed different forms of prohibited and allowed activity of the clerics in the field of trade and business.

Key words: clerics, trade, business, prohibition